

EESTI NSV ARENEMISE PEAFAASID

Juriid. tead. kand. R. Auling

Riigi ja õiguse ajaloo kateeder

Oma tuntud töös „Gotha programmi kriitika” kirjutab K. Marx, et kapitalistliku ja kommunistliku ühiskonna vahel asub kapitalistliku ühiskonna kommunistlikuks ühiskonnaks muutmise revolutsiooniline periood ning et sellele perioodile vastab ka poliitiline üleminekuperiood, ja selle perioodi riik ei saa olla miski muu kui proletariaadi revolutsiooniline diktatuur.¹ Järelikult nii kaua kui püsib see üleminekuperioodi uut tüüpi riik — sotsialistlik riik — püsib ka proletariaadi diktatuur. Seega proletariaadi revolutsiooniline diktatuur peab ette valmistama üleminekut kommunistlikule ühiskonnale, peab ette valmistama riigi väljasuremist.

Kuid proletariaadi diktatuuril on oma perioodid, oma erilised vormid, mitmekesised töömeetodid. See tähendab, et proletariaadi diktatuuri riigil on vastavalt selle riigi sise- ja välispoliitilisele olukorrale oma arenguperioodid. Vastavalt sotsialistliku riigi sise- ja välispoliitilisele olukorrale tõusevad riigi ette arenemise teatud perioodidel ka konkreetse ülesanded. Nii näiteks torkas silma välismaise sõjalise interventsiooni ja kodusõja perioodil eriti diktaatori vägivaldne külg, kuid sellest ei järeldu sugugi, et sel ajajärgul ei toimunud mingit ülesehitustööd, sest ilma ülesehitustöota oleks võimatu olnud võita intervente ja Venemaa valgekaartliku kodanluse ning mõisnike kontrevolutsiooni ühendatud jõudusid (sama kehtib ka Nõukogude Liidu rahvaste Suure Isamaasõja kohta). Sotsialismi ülesehitamise perioodidel seevastu torkab silma diktatuuri rahulik, organiseeriv ja kultuuriline töö jne.

Sotsialistliku riigi teatud arenemise perioodid moodustavad sotsialistliku riigi teatud arenemise faasi, mida iseloomustab see, et antud sotsialistliku riigi arengufaasil on põhiülesanne ühtne, vaatamata mitmetele perioodidele (näit. kodusõja periood, nepi periood, industrialiseerimise periood jne.). Ja vastavalt põhiülesandele teostab sotsialistlik riik kindlaid põhifunktsioone.

Kui me vaatleme maailma esimese sotsialistliku riigi arenemise

¹ Vt. K. Маркс и Ф. Энгельс, Избранные произведения в двух томах, М. 1949, т. II, стр. 23.

peafaase, siis peame märkima, et Nõukogude sotsialistliku riigi esimene arenemise faas algas Oktoobrirevolutsioonist ja lõppes ekspluataatorlike klasside likvideerimisega. Selle faasi põhiülesanne seisnes ekspluataatorlike klasside vastupanu mahasurumises ja nende klasside likvideerimise tingimuste ettevalmistamises, maa kaitse organiseerimises, tööstuse ja põllumajanduse taastamises ning arendamises (seejuures eriti rasketööstuse eelistatud arendamises). Kui see põhiülesanne oli täidetud, kerkis nõukogude riigi ette teistsugune põhiülesanne, mis iseloomustas uut, nõukogude sotsialistliku riigi arenemise teist peafaasi. See seisnes kogu maal eelduste loomises üleminekuks kommunistlikule ühiskonnale.

Seejuures on vaja märkida, et vaadeldes teise faasi algust, tuleb näha, et see algab linna ja maa kapitalistlike elementide likvideerimisest. See näitab, et seni, kuni kapitalistlike elementide likvideerimist ei viidud läbi külas, oli nõukogude riik veel oma arenemise esimeses peafaasis. Kuni selleni, kui partei juhtimisel alustati kulakluse likvideerimise poliitika teostamist, toimus pealetung kapitalistlikele elementidele, mille eesmärgiks oli nende likvideerimine, peamiselt tööstuse liinis. Põllumajandus jäi seniks tööstusest maha. Seoses sellega oli sellel pealetungil ühekülgne, mittetäielik, mitte kõikehaarav iseloom. Kuid kui põllumajanduse mahajäämus hakkas kaduma, kui talupoegade võitlus kulakluse klassi likvideerimiseks ilmnis täie selgusega, läks kommunistlik partei üle kulakluse klassi likvideerimise poliitikale, s. t. pealetung kapitalistlikele elementidele võttis üldise iseloomu, ühekülgne pealetung muutus pealetungiks kogu rindel. Partei XVI kongressiks toimus pealetung kapitalistlikele elementidele juba kõigis liinides.

Mis puutub maa industrialiseerimisse, mis toimus enne põllumajanduse kollektiviseerimist, siis industrialiseerimise üheks põhiülesandeks oli tingimuste loomine kapitalistlike elementide likvideerimiseks külas. Maa industrialiseerimist, kui eksisteerib veel individuaalne talumajapidamine, ei saa vaadelda kui „kogu maa sotsialistliku majanduse organiseerimist” Alles põllumajanduse üldine kollektiviseerimine kõrvaldab sotsialistliku ülesehitustöö ühekülgse iseloomu ja annab võimaluse organiseerida sotsialistlikku majandust kogu maal.

Järelikult kulakluse kui klassi likvideerimine põllumajanduse üldise kollektiviseerimise baasil tähistab Nõukogude sotsialistliku riigi arenemise esimese peafaasi lõppemist ning teise peafaasi algust. Teiste sõnadega: põhilised muutused majanduses ja klassi-struktuuris tingisid arenemises ülemineku esimesest faasist teise, sest sotsialistlik riik kui poliitilise pealisehituse tähtsaim osa peab paratamatult peegeldama neid põhilisi muutusi, mis toimuvad meie ühiskonna majanduses ja klassi-struktuuris.

Ülaltoodud mõtted oleksid lühidalt need üldteoreetilised seisukohad, mis puutuvad Nõukogude sotsialistliku riigi arenemise peafaasidesse. Et meil on konkreetset teemaks Eesti NSV arenemise peafaasid, siis peame vaatlema, kas Eesti Nõukogude Sotsialistliku

Vabariigi arenemises, mis asus sotsialismi teele ligi veerand sajandit hiljem kui suurem osa teisi vabariike, kes kuuluvad NSV Liidu koosseisu, toimusid (ja kunas) põhilised muutused majanduses ja klassistruktuuris, mis tingisid Eesti NSV ülemineku esimesest arengufaasist teise.

Nagu eespool nägime, määravad maa majanduse olukord ja sellest tulenev klassistruktuur (samuti aga ka rahvusvaheline olukord — vajadus organiseerida maa kaitset) sotsialistliku riigi põhiülesande ja põhifunktsioonide sisu.

Missugused olid siis need ülesanded, mis kerkisid Eesti NSV ette pärast nõukogude võimu taaskehtestamist Eestis 1940. aasta suvel? Põhiliseks ülesandeks oli eesti töötaval rahval sotsialismi ülesehitamine, ekspluataatorlike klasside vastupanu mahasurumine ja nende klasside likvideerimiseks tingimuste ettevalmistamine. Selleks tuli kõigepealt: 1) murda revolutsiooni poolt kukutatud kapitalistide vastupanu, likvideerida kõik nende katsed kapitali võimu uuesti jalule seada; 2) organiseerida sotsialistlikku ülesehitustööd majanduse ja kultuuri alal kogu töörahva proletariaadi ümber koondamisega, mis valmistab ette klasside likvideerimise, nende hävitamise; 3) organiseerida sotsialistliku isamaa kaitset, sotsialistliku omandi kaitset jne.

Nende ülesannete teostamiseks oli Eesti tööliklassil tarvis lammutada vana riigiaparaat ja luua uus riigiaparaat, mis aktiivselt aitaks uuel baasil kujuneda ja tugevneda, aitaks uuel korral Eestis lõplikult lüüa ja likvideerida vana baasi ja vanad klassid. See pärast annab uus Eesti Nõukogude valitsus 1940. a. augusti alguses välja rea seadusi, millega likvideeritakse rida vanu asutusi, vabastatakse ametist ja kutsutakse ära kõik kodanliku riigi esindajad välismaal jne.²

Pärast Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsiooni (Põhiseaduse) vastuvõtmist ja selle Konstitutsiooni alusel kuulutas Riigivolikogu ennast 25. augustil 1940. a. Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi ajutiseks Ülemnõukoguks.³ Moodustatakse Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu.⁴

Eesti NSV vastuvõetud Konstitutsiooni alusel purustati kiiresti vana riigiaparaat ja loodi uus. 1940. a. oktoobrist detsembrini teostati üleminek VNFSV-s kehtivale kohtu ja prokuratuuri süsteemile.⁵ 1940. a. detsembris kehtestati Eesti NSV-s VNFSV kriminaal- ja tsiviilseadusandlus.⁶

Niisiis koos vana riigiaparaadi purustamisega Eestis loodi uus riigiaparaat, loodi uus riik — tööliklassi diktatuuri riik. Olles oma tüübilt sotsialistlik riik, hakkas Eesti NSV teostama sotsialistlikule

² Vt. „Riigi Teataja” 1940, nr. 79, art. 749; 750; nr. 93, art. 916 jt.

³ Vt. „Riigi Teataja” 1940, nr. 111, art. 1118.

⁴ Vt. „ENSV Teataja” 1940, nr. 1, art. 3.

⁵ Vt. „ENSV Teataja” 1940, nr. 31, art. 351; nr. 45, art. 523; nr. 61, art. 744; nr. 64, art. 839.

⁶ Vt. „ENSV Teataja” 1940, nr. 65, art. 868; nr. 73, art. 1006 ja 1007.

riigile omaseid funktsioone, tema ette kerkisid sotsialistliku riigi ülesanded.

Eesti NSV asus sotsialistlikule arenemistee taastamisele siis, kui kahekümne aasta vältel oli kehtinud kodanluse diktatuur. Kuna sama aja vältel teised nõukogude vabariigid olid sotsialismi juba üles ehitanud ja jõudnud juba oma arenemise teise peafaasi, siis Eesti NSV ees, kes 1940. aastast (6. augustist) kuulus Nõukogude Liidu rahvaste vennalikku peresse, seisis suur ülesanne — jõuda oma arenemises järele vanemaile liiduvabariikidele. Selle ülesande täitmisel Eesti töötav rahvas ei olnud üksi. Tänu kommunistliku partei rahvuspoliitikale ulatasid vanemad vennasvabariigid Eesti NSV-le abistava käe. Seetõttu on Eesti NSV arenemise iseärasuseks see, et olles täieõiguslik liiduvabariik, ta teostas sotsialistliku riigi funktsioone, kasutades juba vennasrahvaste, eeskätt suure vene rahva abi ja kogemusi. Selle abiga seletubki, et riigiorganite majanduslik-organisatoorse ja kultuurilis-kasvatusliku töö funktsioon sai tunduvalt laiema arenguhoo juba esimesel faasil.

Niisiis tänu sellele, et Eesti NSV kuulus Nõukogude Liidu koosseisu, sai ta võimaluse läbida oma arenemise esimese peafaasi kiiremini kui vanemad vennasvabariigid. Eesti NSV kiirendatud aremise võimalused sõltusid kahest peatingimusest.

1) Eesti NSV kasutas sotsialistliku ülesehitustöö rikkalikke kogemusi NSV Liidus. Eesti NSV-l polnud tarvis rajada teed sotsialismile mööda tundmatuid radu. Temale näitas tee kätte sotsialistliku ülesehitustöö ajalugu NSV Liidus.

2) Eesti NSV kasutas (ja kasutab praegugi) vanemate nõukogude vabariikide omakasupüüdnud vennalikku majanduslikku, poliitilist ja kultuurilist abi, kõigi liiduvabariikide rahvaste toetust, eelkõige aga suure vene rahva abi.

Eesti NSV ülesanne ta arenemise esimeses peafaasis oli kukutatud klasside vastupanu mahasurumine, maa kaitse organiseerimine koos teiste liiduvabariikidega, tööstuse ja põllumajanduse rekonstrueerimine, kapitalistlike elementide likvideerimise tingimuste ettevalmistamine ning nende likvideerimine.

Kommunistliku partei juhtimisel valmistas töölikklass liidus töötava talurahvaga ette majanduslikke ja poliitilisi tingimusi kvalitatiivseteks muutusteks majanduses ja klassistruktuuris Eestis.

Esimeseks suuremaks sotsiaalseks ümberkorralduseks, mis viidi läbi noores nõukogude vabariigis, oli pankade, suurte tööstusettevõtete ja transpordi natsionaliseerimine, maa kuulutamine kogu rahva omandiks ja suurte maavalduste (üle 30 hektari) likvideerimine. Need sotsiaalsed muutused kajastusid Eesti NSV 1940. aastal vastuvõetud konstitutsioonis. Tööstuse natsionaliseerimise käigule oli iseloomustav, et ükski käitis ei sulgenud tunnikski oma uksi, ühelgi päeval ei alandatud toodangu väljalaset. Seda kindlustas suuresti palav toetus nõukogude võimule laiade rahvamasside poolt, kes ei lasknud kapitalistidel osutada aktiivset vastupanu. Suurtööstuse, transpordi ja pankade natsionaliseerimine murdis järsult

kodanluse klassi majandusliku võimsuse ja tegi lõpu peamistele kapitalistide rühmitustele.

Nõukogude võim võttis ette samme, et kiirendada rahvamajanduse sotsialistlike elementide arenemist ning tõrjuda välja kapitalistlike elemente. Viidi läbi rahvamajanduse sotsialistlik rekonstrueerimine, likvideeriti tööpuudus jne.

Sotsialistliku ülesehitustöö arenemise suunda näitab kõige ilmekamalt Eesti NSV 1941. a. riigieelarve.

Eesti NSV 1941. aasta riigieelarve nägi ette:	Kodanliku Eesti 1939.—1940. aastate riigieelarves oli: ⁷	
haridusele	32,6%	11,9%
tervishoiule	13,4%	6,9%
sotsiaalkindlustusele	5,8%	3,0%
kehakultuurile	0,3%	—
rahvamajanduse		
finantseerimisele	35,2%	18,6%
riigiaparaadi		
ülalpidamiseks	11,7%	59,6%
ülejääk	1,0%	—

Kui kodanlikus Eestis kulutati suuri summasid riigiaparaadi ülalpidamiseks (et hoida eksploateeritavaid masse vaos), siis sotsialistlikus Eestis pannakse pearõhk rahvamajanduse arendamisele ning rahva materiaalse ja kultuurilise taseme tõstmisele.

Eesti rahvas oma võitluses vabariigi sotsialistliku ümberkorraldamise eest sai hindamatut abi vennalikelt nõukogude rahvastelt ning saavutas silmapaistvaid edusamme.

Sotsialistliku ülesehitustöö Eesti NSV-s katkestas sõda ning fašistlikud anastajad okupeerisid ajutiselt Eesti territooriumi. Fašistid hävitasid need sotsiaalsed ümberkorraldused, mis nõukogude võim oli ellu viinud.

1944. a. vabastas Nõukogude armee Eesti NSV territooriumi. Nõukogude võimu poolt taastati sõjaeelsed sotsiaalsed suhted. Eesti tööliklass hakkas kommunistliku partei juhtimisel teostama sügavamaid sotsiaalseid ümberkorraldusi, mis viisid edaspidisele kapitalistlike suhete ületamisele ja sotsialistlike suhete arendamisele.

Erinevalt sellest, mis oli Nõukogude Venemaal nepi esimestel aastatel, ei olnud Eesti NSV-s (nagu ka teistes Balti vabariikides) majanduslikku vajadust kasutada erakapitali tööstuse taastamisel (välismaine sõjaline interventsioon ja kodusõda). Nõukogude riik oli võrreldes nepi aastatega määratult tugevnenud ja sõda fašistliku Saksamaa purustamiseks viidi kiirelt lõpuni. Vennasrahvaste, vennasvabariikide abi soodustas sotsialistliku tööstuse kiiret taastamist Eesti NSV-s. See tõi kaasa erakapitali kiire väljatõrjumise tööstusest ja kaubandusest. Juba 1. jaanuariks 1946. a. moodustas erakapitali osa Eesti NSV tööstustoodangus ainult 7%, 1947. a. alguseks aga

⁷ «Советская Эстония» 12. märtsist 1941.

umbes 0,5%. 1947. a. kevadel keelati Eesti NSV-s erakaubandus ja palgalise tööjõu kasutamine käsitööstuslikes ettevõtetes.⁸

Seega oli erakapitali väljatõrjumine tööstusest ja kaubandusest viidud lõpule. Eksploataatorite klass nimetatud majandusharudes oli likvideeritud ning valitsevaks majandusvormiks sai siin sotsialistlik vorm riiklike ja kooperatiivsete ettevõtete näol.

Kuid põllumajandus baseerus veel talumajandite väikekaubatootmisel. Marksism-leninism õpetab, et ei saa lõpmata, s. o. liiga pika aja kestel lasta nõukogude võimul ja sotsialistlikul ehitustööl tugineda kahele erinevale alusele: kõige suurema ja ühendatuma sotsialistliku tööstuse alusele ja kõige killustatuma ning mahajäänud talumajandite väikekaubatootmise alusele. On tarvis järkjärguliselt, kuid süstemaatiliselt ja visalt viia põllumajandus üle uuele tehnilisele baasile — suurtootmise baasile, tõmmata teda järele sotsialistlikule tööstusele.

Tähendab selleks, et saavutada sotsialismi lõplik võit Eesti NSV-s, oli tarvis asuda väikeste talumajapidamiste ühendamise teele suurteks sotsialistlikeks majanditeks, kolhoosideks kaasaegse tehnika baasil, asendada vanad kapitalistlikud tootmissuhted külas uute kollektivistlike tootmissuhetega.

Et töötav talurahvas asuks kollektiviseerimise teele, oli tarvis ette valmistada tingimused talupoegade massilisele kolhoosi astumisele. Neid tingimusi valmistas ette kogu Nõukogude Eesti arenemiskäik, kogu tööstuse arenemiskäik. Neid valmistas ette otsustava võitluse poliitika kulaklusega ja viljavarumiskampaaniate käik, mis panid kulaklikud majapidamised kehvikute ja keskmike massi kontrolli alla, neid valmistas ette ka põllumajandusliku kooperatsiooni areng, mis õpetas üksiktalupoega kollektiivselt asju ajama. Neid valmistasid ette 59 esimese kolhoosi kogemused, mis olid Nõukogude Eestis loodud juba aastail 1947—1948. Nende kogemuste varal õppis töötav talurahvas tundma ja proovis järele kollektiivsete majapidamisvormide eeliseid üksikmajapidamisega võrreldes. Ja veel valmistas neid ette Eesti NSV-s asuvate ja uue tehnikaga varustatud sovhooside võrk, kus talupoeg sai võimaluse veenduda uue tehnika jõus ja eelistes.

V. I. Lenin näitas, et „ainult sel juhul, kui suudetakse talupoegadele tegelikult näidata ühise, kollektiivse, ühistegeliku, artelliiviilise maaharimise paremusi, ainult siis, kui suudetakse talupoega abistada ühistegeliku, artelliiviilise majapidamise abil, ainult siis tööliklass, kelle käes on riigivõim, tõestab talupojale tegelikult, et tal on õigus, ja võidab tegelikult talurahva paljumiljonilised hulgad kindlalt ja tõsiselt enda poole.”⁹

Eesti NSV esimeste kolhooside kollektiivse töö eelised võrreldes üksiktalumajanditega ja vennasvabariikide kolhooside rikkalikud kogemused veensid kümneid tuhandeid kehvik- ja keskmiktalu-

⁸ Г Г л е з е р м а н, Ликвидация эксплуататорских классов и преодоление классовых различий в СССР, Москва 1949, lk. 366.

⁹ V. I. L e n i n, Teosed, 30. kd., Tallinn 1954, lk. 171—172.

poegi, et on hädavajalik astuda kolhoosi. See andis ühtlasi ka purustava hoobi kulaklik-natsionalistlikule kolhoosivastasele agitatsioonile.

Et täiesti ettevalmistatult vastu võtta ja juhtida kehvikute ja keskmike massilist kolhoosiliikumist, püstitas EK(b) Partei V kongress (1948. a. detsembris) kõikide vabariigi partei-, nõukogude, ametiühingu-, komsomoli-, põllumajanduslike ja kooperatiivsete organisatsioonide ette peaaegu — edasise töö Eesti NSV põllumajanduse sotsialistlikul ümberkorraldamisel.

Kehvik- ja keskmiktalupoegade pööre kollektiviseerimise poole algas 1949. aasta kevadel. 1949. aasta märtsikuu kümne viimase päeva jooksul loodi vabariigis 359 uut kolhoosi. 1949. aasta 1. aprilliks tõusis kolhooside arv 1000-ni.¹⁰ Juba 5. aprilliks oli vabariigis 1534 kolhoosi, millesse oli ühinenud üle 36 tuhande talumajandi¹¹, 10. aprilliks kolhooside arv kasvas juba 2079-le.¹² 1. maiks 1949 oli Eesti NSV-s juba ligi 3000 kolhoosi, mis ühendasid 65% talumajandite üldarvust.¹³ Kevadkülvil alguseks oli 71% kõigist talumajanditest ühinenud kolhoosidesse, öeldakse EK(b) Partei Keskkomitee III pleenumi otsuses 2. juunist 1949. a.¹⁴ 1. juuliks 1950. aastal oli kollektiviseerunud üle 82% vabariigi talumajanditest.¹⁵

Eesti kehvikute ja keskmike massiline kolhoosiliikumine, mis algas 1949. aasta kevadel, tähendas suurt murrangut kogu Nõukogude Eesti elus. See oli sotsialistliku baasi lõpuleviimiseks Eestis.

See põhiline muutus maa majanduses ja ühiskonna klassisstruktuuris ning sotsialismi materiaalse baasi hiiglasuur laienemine (kolhoosi- ja sovhoositootmise näol) andsid EK(b) Parteile ja Eesti NSV valitsusele võimaluse minna kulakluse piiramise poliitikal üle uuele poliitikale — kulakluse kui klassi likvideerimise poliitikale üldise kollektiviseerimise alusel. Ja üldise kollektiviseerimise alusel kulaklus kui klass likvideeriti.

See oli sügav revolutsiooniline pööre Eesti NSV elus, hüpe vanast kvaliteedist uude kvaliteeti, samasugune pööre, nagu omal ajal oli toimunud teistes liiduvabariikides.

Kollektiviseerimine lahendas ka Eestis sotsialistliku ülesehitustöö kolm põhiküsimust:

a) Ta likvideeris meie maal arvukaima ekspuaterijate klassi, kulakute klassi, kapitalismi restaureerimise kantsi.

b) Ta viis meie maa arvukaima töörahvaklassi, talupoegade klassi, kapitalismi tekitava üksikmajapidamise teelt ühiskondliku, kolhoosliku, sotsialistliku majapidamise teele.

¹⁰ Vt. „Советская Эстония” 3. aprillist 1949.

¹¹ Vt. „Советская Эстония” 7. aprillist 1949.

¹² Vt. „Советская Эстония” 16. aprillist 1949.

¹³ Vt. „Советская Эстония” 1. maist 1949.

¹⁴ Vt. „Советская Эстония” 4. juunist 1949.

¹⁵ Vt. „Советская Эстония” 21. juulist 1950.

c) Ta andis nõukogude võimule sotsialistliku baasi rahva-majanduse kõige laialdasemal ja eluliselt tarvilikul, kuid ka kõige mahajäänud alal — põllumajanduses.

Kolhoosikorra võit Eesti NSV-s tähendas, et põllumajanduse edu määravad nüüdsest peale mitte üksiktalupoegade majandid, vaid kolhoosid ja sovhoosid. Sellepärast püstitas EK(b) Partei Keskkomitee III pleenum 1949. aastal vabariigi parteiorganisatsioonide, nõukogude ja majandusorganite ette uue ülesande: tingimustes, kus vabariigi talumajandite enamik on ühinenud kolhoosidesse, on kolhoosiehituse alal peaülesandeks kolhooside organisatsioonilis-majanduslik ja poliitiline tugevdamine ja nende bolševistlikuks muutmine. Selle peaülesande täitmisele peabki nüüd olema suunatud vabariigi parteiorganisatsioonide, nõukogude ja majandusorganite peatähelepanu.

Kulaklusele anti purustav hoop, kuid purustatud kulakluse jäänused, kodanlik-natsionalistlikud elemendid ja nende käsilased püüdsid tungida, mõnedes valdades aga tungisid kolhoosidesse ja püüdsid seal võita kolhoosnikute usaldust selleks, et laostada kolhoose seestpoolt.¹⁶

Niisiis Eesti NSV arenemises, nagu me eespool nägime, toimusid kvalitatiivsed muutused majanduses ja klassistruktuuris. Sellised Eesti NSV esimese faasi siseülesanded, nagu tööstuse ja põllumajanduse rekonstrueerimine ja tingimuste ettevalmistamine kapitalistlike elementide likvideerimiseks leiavad lahenduse 1949. aasta kevadeks, ajaks, kus partei ja riik lähevad üle kulakluse kui klassi likvideerimise poliitikale üldise kollektiviseerimise alusel. Selle poliitika alusel lahendati täielikult kukutatud klasside mahasurumise ülesanne sisemaal, mille lõppmomentiks on viimase, kõige arvukama ekspluataatorliku klassi — kulakluse likvideerimine.

Kulakluse kui viimase ekspluataatorliku klassi likvideerimine üldise kollektiviseerimise baasil tähistab Eesti NSV ette põhiülesande kerkimist, mis on iseloomulik sotsialistliku riigi arengu teisele peafaasile. Vastavalt sellele muutusid ka Eesti NSV põhifunktsioonid.

Kõik põhilised muutused eesti rahva elus leidsid oma seadusandliku kinnituse Eesti NSV Ülemnõukogu III istungjärgu poolt vastuvõetud seadustes (jaanuar 1953. a.). Nagu nähtub Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi seadusest „Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsiooni (Põhiseaduse) teksti muutmise ja täiendamise kohta”, muutus Eesti 12. aasta jooksul võitnud sotsialismi vabariigiks. Pärast muudatuste ja täienduste sisseviimist Eesti NSV Konstitutsiooni teksti sai Eesti NSV Konstitutsioon võitnud sotsialismi Konstitutsiooniks.¹⁷

Eestoodu põhjal võime teha järgmised riigiteoreetilised üldistused.

¹⁶ Vt. „Rahva Hääl” 4. juunist 1949.

¹⁷ Vt. „Eesti NSV Teataja” 1953, nr. 2, art. 11.

Esiteks, Eesti NSV oma arenemises on läbinud esimese peafaasi ning on nüüd arengu teises faasis.

Teiseks, Eesti NSV areng kinnitab marksistlik-leninlikku õpetust sellest, et kõik riigid, kes ehitavad sotsialismi, peavad oma arenemises läbima samad peafaasid, mida läbis oma arenemises Nõukogude sotsialistlik riik. See on sotsialistliku riigi arenemise põhimine seaduspärasus üleminekul kapitalismilt kommunismile.

Kolmandaks, võitnud sotsialismi olemasolu tõttu Nõukogude Liidus, tänu tema võimsale ja igakülgsele abile, mida ta osutab uutele sotsialistlikku tüüpi riikidele, toimub viimaste üleminek oma arenemise esimesest peafaasist teise kiirendatud tempos.

ГЛАВНЫЕ ФАЗЫ РАЗВИТИЯ ЭСТОНСКОЙ ССР

Канд. юрид. наук Р. Аулинг

Кафедра истории государства и права

Резюме

В начале работы автор рассматривает понятие о фазах развития социалистического государства, исходя из трудов классиков марксизма-ленинизма. Как известно, диктатура пролетариата имеет свои периоды, свои специфические формы. Отсюда вытекает, что и государство диктатуры пролетариата согласно внутренне- и внешнеполитическому положению своему имеет свои периоды развития. В зависимости от конкретного политического положения перед государством встают и конкретные задачи в известные периоды развития. Периоды развития социалистического государства составляют известную фазу развития, характеризующуюся тем, что на данной фазе развития существует единая основная задача, несмотря на наличие нескольких периодов.

Далее в работе, исходя из общетеоретических положений, касающихся главных фаз развития Советского социалистического государства, рассматривается, произошли ли и когда именно коренные изменения в экономике и классовой структуре Эстонской ССР, которые обуславливали переход Эстонской ССР из первой фазы развития во вторую. Ведь Эстонская ССР вступила на путь социализма почти на четверть века позже, чем большинство союзных республик Советского Союза.

Для осуществления задач социалистического государства рабочий класс Эстонии после восстановления Советской власти (в 1940 г.) сломал старый государственный аппарат и создал новый государственный аппарат, который активно помогал новому базису оформляться и укрепляться.

В силу того, что Эстонская ССР вошла в Советский Союз, она получила возможность пройти первую главную фазу своего развития быстрее, чем ранее образовавшиеся Советские республики. Возможности ускоренного развития Эстонской ССР определяются двумя главными условиями:

- а) Эстонская ССР использует богатейший опыт социалистического строительства в СССР
- б) Эстонская ССР пользуется бескорыстной братской эконо-

мической, политической и культурной помощью всего Советского Союза.

Основная задача Эстонской ССР на первой фазе развития состояла в подавлении сопротивления свергнутых классов, в организации обороны страны вместе с другими союзными республиками, в реконструкции промышленности и сельского хозяйства, в подготовке условий ликвидации капиталистических элементов. Эта основная задача стояла перед Эстонской ССР до тех пор, пока не произошли качественные изменения в экономике и классовой структуре республики.

Первым крупным социальным преобразованием в молодой Советской республике была национализация банков, крупных промышленных предприятий и транспорта, провозглашение земли всенародным достоянием. Вновь образовавшиеся социальные отношения не остались без изменения, так как советская власть осуществила ряд мероприятий, чтобы ускорить развитие социалистических элементов народного хозяйства и вытеснить капиталистические элементы. Была реконструирована промышленность, ликвидирована безработица. Уже к 1 января 1946 г. доля частного капитала в промышленной продукции составляла 7%, а к началу 1947 г. только 0,5%.

Но сельское хозяйство базировалось еще на мелкотоварном производстве крестьянских хозяйств. Следовательно, для того чтобы добиться окончательной победы социализма в Эстонской ССР, надо было приступить к объединению мелких крестьянских хозяйств в крупные социалистические хозяйства. Под руководством КП Эстонии были подготовлены условия для массового колхозного движения бедняков и середняков. Поворот бедняков и середняков в сторону коллективизации начался весной 1949 г. К 1 июля 1950 г. было коллективизировано более 82% крестьянских хозяйств республики.

Массовое колхозное движение означало великий перелом в жизни всей Эстонии. Оно было завершением построения социалистического базиса в республике. Оно дало КП Эстонии и правительству Эстонской ССР возможность перейти от политики ограничения кулачества к новой политике — политике ликвидации кулачества как класса. На основе сплошной коллективизации кулачество как класс в Эстонии было ликвидировано.

Ликвидация кулачества как последнего эксплуататорского класса обозначает выдвижение перед Эстонской ССР новой основной задачи, характерной для второй главной фазы развития социалистического государства.

На основе приведенного материала в работе делаются следующие общетеоретические выводы:

1. Эстонская ССР в своем развитии прошла первую главную фазу и находится сейчас во второй фазе.
2. Развитие Эстонской ССР подтверждает марксистско-ленинское учение о том, что все государства, строящие социализм, дол-

жны пройти в своем развитии те же главные фазы, которые прошло в своем развитии Советское социалистическое государство. Это является основной закономерностью развития социалистического государства при переходе от капитализма к коммунизму.

3. При наличии победившего социализма в СССР, благодаря его могущественной всесторонней помощи новым социалистическим государствам, переход последних из первой главной фазы своего развития во вторую происходит ускоренными темпами.

KOLHOOSNIKUTE MATERIAALNE VASTUTUS KOLHOOSLIKULE OMANDILE TÖÖDISTSIIPLIINI RIKKUMISEGA TEKITATUD KAHJUDE EEST

Juriid. tead. kand. V. Kelder

Tsiviilõiguse ja -protsessi kateeder

NLKP XX kongress esitas meie põllumajandusele ülesande — tõsta teravilja kogusaak 1960-ndaks aastaks vähemalt 11 miljardi puudani aastas, suurendada 1954. aastaga võrreldes tähtsamate loomakasvatussaaduste tootmist kaks ja enam korda.

Nende ülesannete täitmiseks tuleb kolhoosides ennekõike ellu viia NLKP Keskkomitee 1955. a. juulipleenumi poolt antud juhtnõõrid tootmisprotsessi organiseerimise parandamise, tehnika parema ärakasutamise ja kolhoosisisese juhtimise kvalifitseeritumaks muutmise kohta. Kolhooside saavutused olenevad suurel määral sellest, kuidas on kolhoosides organiseeritud kogu tootmisprotsess, sealhulgas ka tööprotsessi läbiviimine, milline on tehnika kasutamine kolhoosides, kuidas toimub kolhooside riiklik juhtimine ja millised eeldused on loodud kolhoosnikute materiaalse huvitatuse printsiibi ellurakendamiseks.

Tootmise ja tööprotsessi õige organiseerimine on oluliseks eelduseks kolhoosnikute materiaalse huvitatuse tõstmisel oma töö tagajärgede vastu. Kõik see omakorda avaldab aga otsustavat mõju kolhoosliku omandi edaspidisele kindlustamisele, sest „sedamööda, kuidas kolhooside majapidamine tugevneb ja edasi areneb, suureneb nende rikkus, suurenevad kolhoosnikute rahalised tulud. Tarvitseb ainult märkida, et kolhooside jagamatud fondid 1940. aastast 1952. aastani kahekordistusid. Kolhoosnikute rahalised tulud on praegu mitu korda suuremad revolutsioonieelse aja töötava talurahva tulude tasemest. Külas on toimunud sügavaim kultuurirevolutsioon.”¹

Kolhoosliku tootmise edasise arenemise, kolhoosnikute tööviljakuse tõstmise ja selle tulemusena kolhoosliku omandi edasise kindlustamise seisukohalt omab organisatsiooniliste abinõude kõrval

¹ N. S. Hruštšov, NSV Liidu põllumajanduse edasiarendamise abinõudest. Ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 3. septembril 1953. a., Tallinn 1953, lk. 5.

olulist tähtsust kolhoosnike endi suhtumine oma tööülesannetesse, nende poolt põhikirjaliste õiguste ja kohustuste täitmine, sisekorra eeskirjadega reguleeritud töörežiimist kinnipidamine ja selle tulemusel kujunenud töödistsipliin.

Sotsialistliku ühiskonna distsipliin on kõigepealt töötajate endi vaba ja teadlik distsipliin. Sotsialism „püsib ja mida rohkem edasi, seda enam püsib nii mõisnike kui kapitalistide ikke heitnud töötajate eneste vaba ja teadliku distsipliini najal”² Seepärast peab distsipliini kindlustamise vahenditeks kolhoosis olema eelkõige laiade kolhoosnike masside teadlikkuse tõstmine, nende kasvatamine töösse kommunistliku suhtumise vaimus.

Selle saavutamiseks peab etendama tähtsat osa materiaalse huvitatuse printsiibi laiaulatuslik rakendamine. V I. Lenin märkis, et üleminekut kommunismile ei teostata „mitte otseselt vaimustuse alusel, vaid suure revolutsiooni poolt tekitatud vaimustuse abil, isikliku kasu abil, majandusliku kalkulatsiooni alusel”³. Seepärast peab töödistsipliini kindlustamine kolhoosides ennekõike toimuma organisatsiooniliste vahendite ja eelduste loomisega materiaalse huvitatuse printsiibi laiaulatuslikuks rakendamiseks. Ei saa olla kindlat töödistsipliini kolhoosis, kus tööprotsess on halvasti organiseeritud, kus kolhoosnikud pole kindlustatud vastavate tootmisvahenditega, kus ei peeta täpset arvestust kolhoosnike poolt tehtud tööde mahu, kvaliteedi ja tulemuste üle, kus ei viida kolhoosniku töötasu sõltuvusse tema töö tulemustest.

Kindla töödistsipliini loomise üheks olulisemaks eelduseks on kolhoosnike materiaalse huvitatuse tõstmine oma töö tulemuste vastu. Mõjuvamaks igasugusest sunnivahendist osutub kolhoosnikule tasu maksmine täielikus sõltuvuses tema töö tulemustest.

Milliseid tulemusi annab kolhoosnike materiaalse huvitatuse tõstmine töödistsipliini kindlustamisel, näitab kas või järgmine fakt. Rapla rajooni „Pioneer” kolhoos teostas 1954. a. esmakordselt kolhoosnikute avansseerimist, andes 1,5 rbl. raha ja 1 kg teravilja normipäeva kohta. Selle tulemusena tuli kolhoosis 1954. a. iga töövõimelise kolhoosniku kohta 449 normipäeva 375 vastu 1953. a.⁴

1955. a. näit. Pärnu-Jaagupi rajooni „Edasi”, „Võidu”, „1. mai” jt. kolhoosides kehtestati süsteem, mille kohaselt lüpsjad-karjatalitajad igas kuus saavad ettenähtud kuuplaani ületamisel iga üle plaani lüpsstud liitri piima eest 0,5 kg teravilja või kuni 1/3 selle piima realiseerimisel saadud rahast.

Sama rajooni Lenini-nimelises kolhoosis kehtestati aga veelgi progressiivsem süsteem, mille kohaselt lüpsja-karjatalitaja saab iga päev esimese 5 liitri üle plaani lüpsstud piima eest 0,2 kg teravilja, üle selle aga iga liitri eest juba 0,5 kg teravilja.⁵

² V I. L e n i n, Teosed, 29. kd., Tallinn 1954, lk. 387.

³ V. I. L e n i n, Teosed, 33. kd., Tallinn 1955, lk. 36.

⁴ Vt. „Sotsialistlik põllumajandus”, 1955, nr. 6, lk. 5.

⁵ Vt. „Rahva Hääl” 8. septembrist 1955.

Sellise süsteemi kohaselt, kus kolhoosniku töötasu on täielikult viidud sõltuvusse tema töö tulemustest, on kolhoosnik kõigepealt huvitatud paremate tulemuste saavutamisest. Materiaalse huvitatuse printsiip stimuleerib siin juba ise kolhoosnikut korralikult osa võtma kolhoosi ühistööst, sest iga töölt puudunud päev, tööle hilinetud tund, töölt omavoliline lahkumine või lohakus oma tööülesannete täitmisel mõjub halvavalt tema töö tulemustele ning sõltuvalt sellest väheneb töö eest saadav tasu.

Hoolimata asjaolust, et töö tasustamise organiseerimine peab olema materiaalse huvitatuse printsiibi ellurakendamise vahendiks, esines kehtiva seadusandlusega reguleeritud töö tasustamise korras veel olulisi puudusi, mis ei võimaldanud kolhoosnike materiaalse huvitatuse tõstmist oma töö tulemuste vastu. Nii näiteks arvestati kehtivate tüüpnormide ja -hinnete kohaselt heinaniitjale niidumasinaga päevanormi (4—4,5 ha) täitmise eest 2 normipäeva.

Üldse ei arvestata antud juhtumil niitja töö kvaliteeti ega ka tulemusi, s. o. niidetud maa-alalt saadava heina kogust. Selline tasustamise süsteem aga otseselt soodustab tööülesande lohakat täitmist, töödistsipliini rikkumist.

Töö tasustamise süsteemis eksisteerivate puuduste kõrvaldamiseks ja meetodite leidmiseks, mis lubaksid paremini ellu rakendada kolhoosnike materiaalse huvitatuse printsiipi, on eesrindlikud kolhoosnikud ise hakanud välja töötama painduvamaid ja progressiivsemaid töö tasustamise viise. Nii näit. Leningradi oblasti Kingisepa rajooni Dimitrovi-nimelises kolhoosis on kehtestatud töö tasustamise selline süsteem, mille järgi kolhoosniku tasu igasuguse töö täitmise eest sõltub mitte ainult tehtud töö mahust, vaid peamiselt just tehtud töö tulemusena saadud produktsiooni hulgast.⁶ Kolhoosnike materiaalse huvitatuse tõstmine progressiivseima tasustussüsteemi rakendamise teel, lisatasu maksmise teel ja laialdase avansseerimise rakendamise teel on loonud aga kõik eeldused selles kolhoosis kindla töödistsipliini loomiseks. Tööst osavõtu küsimus pole selles kolhoosis enam probleemiks. Kolhoosnike tööaktiivsuse kasvu iseloomustavad kujukalt järgmised andmed. 1952. a. enne muudatuste tegemist töötasu maksmise süsteemis tegi keskmiselt üks tööväimeline kolhoosnik 340 normipäeva, kuna normipäevade miinimumi ei täitnud 28 kolhoosnikut. 1954. a. oli keskmiselt välja töötatud 469 normipäeva, kuna miinimumi mittetäitjaid ei esinenud üldse. Kui 1952. a. võttis põllutööst osa ainult 50—55% brigaadi liikmetest, siis 1954. a. ulatus see juba 95—98%-ni.⁷

10. märtsil 1956. a. avaldatud NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusega „Põllumajandusliku artelli põhikirjast ning kolhoosnike initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artelli asjade juhtimisel” ja „Kolhoosnike igakuisest avansseerimisest ja lisatöötasu maksmisest

⁶ Vt. „Rahva Hää!” 10. juulist 1955.

⁷ Vt. „Rahva Hää!” 6. augustist 1955.

kolhoosides”⁸ antakse kolhoosidele endile õigus kehtestada, arvestades kohalikke tingimusi, töönormid ja -hinded, aga samuti ka välja töötada progressiivsem lisatöötasu maksmise süsteem. Selline kord annab kolhoosidele laialdased võimalused kolhoosnikute materiaalse huvitatuse tõstmiseks oma töö tagajärgede vastu.

Kuid kõrvuti sellega tuleb kolhoosnikute suhtes, kes veel pole mõistnud töödistsipliini tähtsust kolhoosis, kes seda süstemaatilisel oma isiklikes huvides või lohakuse tõttu rikuvad, tuues sellega kahju kolhoosile, rakendada ka riiklikke sunnivahendeid.

Distsipliini tugevdamise sunnivahenditeks kolhoosides on kõigepealt rakendatavad distsiplinaarkaristused.

Kuivõrd distsiplinaarkaristuste rakendamine ei kõrvalda kolhoosnikute materiaalselt vastutust kahjude eest, mis on tekitatud kolhooslikule omandile seoses töödistsipliini rikkumistega, omab olulist praktilist ja teoreetilist tähtsust küsimus sellest, milliseil juhtumel kuuluvad rakendamisele ainult distsiplinaarkaristused ja milliseil kuuluvad heastamisele ka tekitatud kahjud.

Põllumajandusliku artelli tüüppõhikiri näeb ette järgmised distsiplinaarkaristused: kohustus ümber teha halvasti tehtud töö, ilma et selle eest arvestataks lisa-normipäevi, hoiatus, laitus ja noomitus üldkoosolekul, mustale tahvlile kandmine, trahv kuni 5 normipäeva suuruses, madalamatasulisele tööle paigutamine, ajutiselt töölt kõrvaldamine ja kolhoosist väljaheitmine.

Kuigi põllumajandusliku artelli tüüppõhikirja §17 annab vaid näitliku distsiplinaarkaristuste loetelu, on meie kohtupraktika tunnistanud selle põhikirjas ettenähtud rakendamisjuhtude jaoks ammendavaks.⁹

Kohtupraktika poolt antud lahendust tuleb tunnistada õigeks, sest vastasel juhtumil lubaksime kolhoosidel minna omavoli ja juhuslikkuse teed. Nii näit. 11. jaanuaril 1955. aastal võttis Tartu rajooni Zdanovi-nimelise kolhoosi juhatus vastu otsuse, millega kohustati kolhoosnik J-d viivitamatult asuma kolhoosis tööle ja iga töölt puudunud päeva eest otsustati maha arvata üks normipäev. Oma otsusega 9. aprillist 1954. a. otsustas sama kolhoosi juhatus karjamehelt maha arvata 10% märtsikuus väljatöötatud normipäevadest; 16. jaanuaril 1954. a. võttis juhatus vastu otsuse mitte anda hobust nendele kolhoosnikutele, kes ei võta osa ühistööst.

Kolhoosi juhatuse poolt on siin kehtestatud uued distsiplinaarkaristused, mida üldse ei näe ette ei põllumajandusliku artelli tüüppõhikiri ega ka spetsiaalsed seadusandlikud aktid. Ei saa korduvalt rakendada üht ja sama või ka erinevaid distsiplinaarkaristusi jätkuva distsipliinirikumise eest. Selliste juhatuse otsuste rakendamine ei taga ka millegagi kolhoosnikutele teatud kindla arvu väljatöötatud normipäevade säilitamist.

Kuigi 10. märtsil 1956. a. avaldatud määruste alusel on kolhoosidele antud õigus täiendada üksikuid tüüppõhikirja sätteid, ei

⁸ Vt. „Rahva Hääl” 10. märtsist 1956.

⁹ Vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1955, № 2, lk. 38.

muuda see antud põhiprintsiipi, sest põllumajandusliku artelli põhikiri selles tehtud paranduste, muudatuste ja täiendustega, mis on vastu võetud kolhoosnike üldkoosolekul ning registreeritud rajooni täitevkomitees, on põllumajandusliku artelli tegevuse põhiseaduseks ning sellest kinnipidamine on kõigile antud kolhoosi liikmetele kohustuslik. Seega võib juhatus rakendada ainult neid distsiplinaarkaristusi, millised on märgitud eelmainitud korras vastuvõetud konkreetses artelli põhikirjas.

Oma iseloomult on põllumajandusliku artelli tüüppõhikirjas ettenähtud karistused kahesugused. Üks osa neist on puhtakujulised distsiplinaarkaristused (laitus, noomitus ja hoiatus üldkoosolekul jt.), teine osa kannab aga trahvi iseloomu (5 normipäeva mahaarvamine, lohakalt tehtud töö ümbertegemine)

Kuigi osa põllumajandusliku artelli põhikirjas loetletud karistustest kannab trahvi iseloomu, ei välista nende kohaldamine distsipliinirikumistega põhjustatud kahjude heastamist.

Selles küsimuses, kas trahvi iseloomu kandvate distsiplinaarkaristuste puhul on tegemist ainult distsiplinaarkaristusega või sisaldavad nad endis ka kahjude heastamist, puudub meie juriidilises kirjanduses ühtsus. Osa autoreid arvab, et trahvi iseloomu kandvad distsiplinaarkaristused sisaldavad endas üheaegselt ka kolhooslikule omandile tekitatud kahjude heastamise.¹⁰

Seevastu teine osa autoreid on arvamisel, et trahvi iseloomu kandvad karistused jäävad ainult distsiplinaarkaristusteks ja kahjude heastamist endas ei sisalda.¹¹

Ei saa nõustuda esimese seisukohaga. Pole õige ära segada distsiplinaarkaristusi kahjude heastamisega. Rakendatav mõjutusvahend ei saa teenida samaaegselt kaht eesmärki: olla distsiplinaarkaristuseks ja heastada ka tekitatud kahjud. Distsiplinaarkaristuste rakendamine toimub ka juhtumeil, kui distsipliinirikumiseega üldse ei kaasne lauskahju kolhooslikule omandile ja seda teostatakse distsiplinaarvastutuse eeskirjade kohaselt. Distsiplinaarkaristuse rakendamine pole kahjude heastamine, ja juhtumil, kui kolhooslikule omandile on töödistsipliini rikkumistega tekitatud lauskahju, peab see kuuluma heastamisele sõltumata sellest, kas ja millist distsiplinaarkaristust rakendati.

Peale põllumajandusliku artelli tüüppõhikirja §-s 17 ettenähtud distsiplinaarkaristuste on teatud töödistsipliini rikkumiste eest spetsiaal määrustega ette nähtud veel rida distsiplinaarkaristusi.

¹⁰ Vt. Б. А. Лисковец, Возмещение вреда, причиненного имуществу колхоза, Москва 1948, lk. 13; Б. А. Лисковец, Имущественная ответственность колхозников за ущерб, причиненный колхозу нарушением трудовой дисциплины, Москва 1954, lk. 39; А. В. Венедиктов, Гражданско-правовая охрана социалистической собственности в СССР, Москва—Ленинград 1954, lk. 209.

¹¹ Vt. О. А. Кичатова, Особенности материальной ответственности за ущерб, причиненный правонарушением, по действующему колхозному праву, Ученые записки ЛГУ. серия юридических наук, 1955, № 187, lk. 135.

Nii kehtestavad 12. mai 1943. a. NSV Liidu RKN ja ÜK(b)P Keskkomitee määrus „Abinõudest hobuste arvu suurendamiseks kolhoosides ja sovhoosides ja nende eest hoolitsemise parandamiseks”¹² ja 13. aprilli 1943. a. RKN ja ÜK(b)P Keskkomitee määrus „Abinõudest loomade arvu suurendamise kohta kolhoosides ja sovhoosides ja nende produktiivsuse tõstmisest”¹³ kolhoosnikute spetsiaalse vastutuse, mis seisneb kahe normipäeva mahaarvestamises hobuste iga seisupäeva eest kogu seisuaaja jooksul, kui see oli põhjustatud ebaõige söötmise, jootmise, peksmise või muude vigastustega. 4. aprilli 1945. a. NSV Liidu RKN ja ÜK(b)P Keskkomitee määrus „Loomakasvatuse arendamise riiklikust plaanist kolhoosides ja sovhoosides 1945. aastaks”¹⁴ kehtestab aga vastutuse liigi, mille järgi üldkoosoleku otsusega arvatakse kolhoosnikult maha 5—10% tema poolt tehtud normipäevade arvust lohaka suhtumisega hobuste kurnatuse, traumaatiliste vigastuste ja märke abordi põhjustamise eest. Kehtivas õiguses reguleerib seda küsimust NSV Liidu Ministrite Nõukogu 19. aprilli 1948. a. määrus „Abinõudest töö organiseerimise, tööviljakuse tõstmise ja töötasu maksmise korra parandamiseks”

Kuigi NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusega on tühistatud 12. mai 1943. a. määruse p. 23-ga kehtestatud kõrgendatud materiaalne vastutus, ei muuda see aga ära teisi kehtivaid vastutuse viise.

Kerkib küsimus, kas kuulub kõrvuti nende vastutuse liikidega veel rakendamisele kahjude heastamine?

1950. a. kolhoosiõiguse õpiku autorid asuvad seisukohal, et antud juhul pole tegemist mitte ainult distsiplinaarkaristustega, vaid ka kahjude heastamisega. Oma seisukoha õigsust motiveerivad autorid sellega, et normipäevade mahaarvamist eestoodud määrade alusel teostab mitte kolhoosi juhatus, nagu seda nõutakse põhikirja §-s 17 ettenähtud karistuste rakendamisel, vaid kolhoosnikute üldkoosolek. Teise argumendina toovad nad karistuse küllalt tõsise iseloomu.¹⁵

Ei saa teha vahet distsiplinaarkaristuste ja kahjude heastamise vahel sellel alusel, kelle poolt seda rakendatakse. Selles väites sisaldub sama viga, mis väiteski, et kahjude heastamine võib toimuda ainult kohtulikus korras. Ka kolhoosi juhatus oma otsusega võib kohustada kolhoosnikut heastama tekitatud kahju ja kolhoosnik võib selle otsuse täita vabatahtlikult, ilma et kolhoos esitaks hagi rahvakohtusse. Ka vastutuse suurus ei saa olla selleks aluseks, mille järgi võiks otsustada, kas on tegemist distsiplinaarkaristusega või kahjude heastamisega. Antud korral tingib distsiplinaarvastutuse küllalt tõsise iseloomu distsipliinirikumise ohtlikkus ja selle

¹² Vt. Справочник по законодательству для судебно-прокурорских работников, т. II, Москва 1949, lk 283.

¹³ Vt. Kolhooside tsiviillasjad rahvakohtus, Tallinn 1950, lk. 125.

¹⁴ Vt. Справочник по законодательству для судебно-прокурорских работников, т. II, Москва 1949, lk. 276.

¹⁵ Vt. Kolhoosiõigus, Tallinn 1950, lk. 141—142.

leviku võimalus kolhoosides ning oma iseloomult raskemate distsiplinaarkaristuste kehtestamine, kui see on ette nähtud põllumajandusliku artelli tüüppõhikirjas, oli tingitud vajadusest efektiivsemalt võidelda sellelaadiliste distsipliinirikikumiste juhtumitega kolhoosides.

Vahetegemine distsiplinaarkaristuste ja kahjude heastamise vahel peab toimuma nende rakendamise eesmärgi alusel. Distsiplinaarkaristuste eesmärgiks peab olema kolhoosniku mõjutamine, tema kasvatamine töörežiimist kinnipidamise vaimus. Kahjude heastamise eesmärgiks on aga endise olukorra ennistamine.

Hobuse seisuga võidakse üldse mitte tekitada lauskahju kolhooslikule omandile, kuid vaatamata sellele kuulub rakendamisele ettenähtud distsiplinaarkaristus. Kui väidaksime, et siin on tegemist kahjude heastamisega, siis satuksime vastuollu üldprintsibiiga, mille järgi heastamisele kuulub ainult lauskahju.

Erimäärustega kehtestatud vastutuse liigid loomade vigastamise eest on vaid trahvi iseloomu kandvaiks distsiplinaarkaristuse viisideks. Tuleb asuda seisukohale, et eriaktides märgitud juhtumeil kuuluvad rakendamisele trahvi iseloomu kandvad distsiplinaarkaristused vastava eriakti alusel. Nad välistavad põllumajandusliku artelli tüüppõhikirjas ettenähtud distsiplinaarkaristuste kohaldamise. Kuid nende rakendamine ei vabasta kolhoosnikut lauskahju heastamisest, mis kaasnes sellise distsipliinirikikumise juhtumiga (näit. hobuse arstimiseks ravimite ostul kulutatud raha)

Milliseil juhtumeil kolhoosnik tingimata vastutab materiaalselt, selle kohta ei anna seadusandlus vastust. Puudub ühtsus ka kohtupraktikas ning samuti teoorias.

NSVL Ülemkohtu Pleenumi 5. mai 1950. a. määrus rõhutab, et põllumajandusliku artelli tüüppõhikirja § 17 korras kolhoosnikule trahvi kohaldamine ebamajandusliku ja hooletu suhtumise eest ühiskondlikku varasse ei vabasta kolhoosnikut ainelisest vastutusest VNFSV TsK § 403 ja teiste liiduvabariikide TsK-te vastavate paragrahvide korras kahju eest, mis on tekitatud kolhoosi varale ebaõigete toimingute või hooletusega töös.

Seega Ülemkohus rõhutab kahju olemasolu ühelt poolt ja ebaõigeid toiminguid või hooletust teiselt poolt ehk teiste sõnadega: süü ja kahjuliku tagajärje olemasolu.

Kahtlematult tekitab kolhooslikule omandile teatud kahju igasugune distsipliinirikikumine — nii tööle mitteilmumine, tööle hiline mine, lohakas tööülesannete täitmine kui ka ebaperemehelik suhtumine kolhooslikku omandisse. Kuid mitte igasuguse töödistsipliini rikkumisega kolhooslikule omandile tekitatud kahju eest ei pea kolhoosnik kandma materiaalselt vastutust. Z. A. Podobrigora ja S. J. Kats väidavad, et materiaalselt vastutust ei saa rakendada kahjude eest, mis on tekitatud kolhooslikule omandile seoses tootmisülesannete mittekvaliteetse täitmisega või madala tööviljakusega ja seoses tööle mitteilmumisega. Materiaalselt vastutust võida-

vat rakendada ainult kolhooslikusse omandisse ebaperemeheliku või lohaka suhtumise korral.¹⁶

Vaevalt küll saab nõustuda ülalmainitud seisukohaga küsimusele lähenemisel üldse, aga samuti ka autorite poolt toodud rea argumentidega.

Kolhoosnikute materiaalse vastutuse küsimust ei saa lahendada töödistsipliini rikkumiste ja nende tagajärgede lihtsa grupeerimise teel, nagu teevad seda Z. A. Podobrigora ja S. J. Kats. Samuti ei saa nõustuda nende arvamusega, et kahjude eest, mis tekitatakse kolhooslikule omandile madala tööviljakuse tagajärjel, järgnevat 19. aprilli 1948. a. NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruse § 19 p-s „b” ettenähtud materiaalne vastutus. Teatavasti näeb see määruse säte ette brigaadides viljakuse plaani mittetäitmisel normipäevade mahaarvamise plaani mittetäitmise iga protsendi eest 1% normipäevadest, mis kulutati selle kultuuri kasvatamisel. Käesoleval juhtumil pole tegemist mingisuguse kahjude heastamisega kolhoosnikute poolt. Ei saa ära segada kahjude heastamist töö tasustamise viisidega kolhoosides. 19. aprilli 1948. a. NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruses ettenähtud normipäevade maha- või juurdearvamine kujutab endast kolhoosnikute töö tasustamise üht viisi ja nimelt normipäevade täiendavat arvestust. Kuivõrd normipäevade põhjarvestus ei võimalda veel küllaldaselt arvestada töö tagajärgi, siis normipäevade täiendav arvestus teenib just eesmärki seada kolhoosnikute töö tasustamine sõltuvusse töö resultaatidest. Normipäevade maha- ja juurdearvamine on üheks vahendiks, millega tõstetakse kolhoosnikute materiaalselt huvitatust oma töö tulemuste vastu. Nagu märkis NLKP Keskkomitee septembripleenum, oli materiaalse huvitatuse printsiibi rikkumine kolhooside tootmise mahajäävuse üheks oluliseks põhjuseks. 1953.—1956. a. jooksul on partei ja valitsuse poolt võetud tarvitusele rida abinõusid kolhoosnikute materiaalse huvitatuse tõstmiseks. Kolhoosid aga on oma praktikas hakanud juurutama sellist tasustamissüsteemi, kus normipäevade arvestus viiakse täielikult sõltuvusse kolhoosniku töö tulemustest, toodetavast produktsioonist.¹⁷

Pealegi ei luba 19. aprilli 1948. a. NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus maha arvata üle 25% tehtud normipäevadest. See aga räägiks vastu VNFSV TsK §-s 117 ja 410 kehtestatud kahjude täieliku heastamise printsiibile.

Tuleb veel kord rõhutada, et materiaalselt vastutust kolhooslikule omandile tekitatud kahjude eest ei või segada ära töö tasustamise viisidega kolhoosis.¹⁸

A. A. Ruskol ja B. A. Liskovets asuvad seisukohal, et kolhoosni-

¹⁶ Vt. З. А. Подобригора и С. Ю. К а ц, Защита колхозной собственности в случае причинения ущерба колхозу нарушением трудовой дисциплины, «Советское государство и право», 1954, № 8, lk. 45.

¹⁷ Vt. „Rahva Hääl” 10. juulist, 6. augustist ja 8. septembrist 1955.

¹⁸ Samal seisukohal asub ka jur. tead. kandidaat J. A. Vovk. Vt. «Советское государство и право», 1955, № 5, lk. 136.

kute poolt oma liikmekohustuste mittetäitmisega tekitatud kahjude heastamine peab toimuma ainult neil juhtumel, kui on kolhooslikku omandit vigastatud, hävitatud või kaotatud.¹⁹

Samal seisukohal asub ka NSV Liidu Ülemkohtu liige G. Dobrovolski.

Ei saa lahendada kahjude heastamise küsimust, lähtudes ainuüksi tagajärgede iseloomust. Selline kriteerium ei annaks põhistust kõigi kahju heastamise üksikjuhtumeile. Nii näiteks vastutab kolhoosnik regresshagi korras kahjude eest, mis ta on põhjustanud traktorijaamale oma süü läbi, traktorite seisuaaja eest trahvi maksimisega. Antud puhul pole tegemist ei kolhoosliku omandi hävinemise, vigastamise ega ka kaotamisega. Lauskahju kolhooslikule omandile on põhjustatud hoopis teisel teel ja kolhoosnik peab selle ka heastama, kui ta on süüdi selle põhjustamises.

Selle vastutuse aluseks peavad jääma tavalised tsiviilõiguslikud vastutuse põhiprintsiibid, s. o. süü, tagajärg ja kausaalseos teo ja tagajärje vahel.

Materiaalse vastutuse rakendamisel tuleb kõigepealt tuvastada, kas töödistsipliini rikkumisega põhjustati kahju kolhooslikule omandile. Tekitatud kahju aga võib TsK § 117 kohaselt seisneda kas lauskahjus või saamata jäänud tulus. O. S. Joffe teeb lauskahju ja saamata jäänud tulu vahel vahet selle alusel, kas toimus olemasoleva omandi vähenemine või ainult takistati tema edaspidist arenemist.²⁰ Tema poolt antud kontseptsioon näib olevat praktikale vastu võetav.

Kolhooslikule omandile kahju tekitamise küsimus tuleb lahendada üksikute omandiõiguse objektide suhtes erinevalt.

Reaalselt olemasolevate kolhoosi omandiõiguse objektide, nagu loomade, inventari, hoonete, teravilja, söödavarude jne. hävinemine või rikkumine kujutab endast kolhoosile lauskahju. Kuid kolhooslikule omandile võidakse tekitada kahju ka selliselt, et ei toimu olemasolevate omandiõiguse objektide hävinemist. Siia kuuluvad just mitmesugused kolhoosi kultuuride kahjustamise juhtumid, mille puhul on tegemist kas nende täieliku hävinemisega või madalama saagi saamisega. Nendesse objektidesse on kolhoos juba osaliselt rakendanud oma tööjõudu, kuid nende täisväärtuslikuks muutmisel tuleb kolhoosil veel tööjõudu kulutada. Kahtlematult seisneb kolhoosi kahju kultuuride hävinemise või madalama saagi saamise korral külvatud seemnete ja kulutatud tööjõu väärtuses.

Üldlevinud on seisukoht, et kolhooside hävinenud saak moodustab endast saamata jäänud kasumi. Sellise seisukohaga ei saa aga nõustuda. Kuivõrd NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 5. mai 1950. a. määruse „Kohtupraktikast kolhooside tsiviillasjus” § 6 nõuab heastamisele kuuluva kahju suuruse määramist ainult kolhoosi laus-

¹⁹ Vt. A. A. Рускол, Б. А. Лисковец, Колхозное право, Москва 1955, lk. 32.

²⁰ Vt. O. С. Иоффе, Ответственность по советскому гражданскому праву, Изд. ЛГУ. 1955, lk. 206.

kahju piirides, siis sellise kontseptsiooni korral ei kuuluks kunagi heastamisele kolhoosi kultuuridele põhjustatud kahju. Kuid samal ajal NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 11. jaanuari 1955. a. seadlus „Vastutusest kultuuride tallamise eest kolhoosides ja sovhoosides”²¹ näeb otseselt ette kultuuride tallamisega kolhoosidele põhjustatud kahjude heastamise. Järelikult seaduseandja kas erandjuhtumeil lubab saamata jäänud kasumi heastamist või loeb kolhoosi kultuuride hävinemist tema lauskahjukuks.

Tuleb siiski asuda seisukohale, et teatud juhtumeil kolhoosi kultuuride hävinemine kujutab endast kolhoosi lauskahju.

Kolhoosi lauskahjukuks tuleb lugeda selline kultuuride hävinemine, kus on olemas võimalused saamata jääva saagi kindlaksmääramiseks.

Kuid sellega, et tunnistada kolhoosi põldudel saagi hävinemine lauskahjukuks, pole veel küsimus kahju ulatusest lahendatud.

Nagu juba märgitud, peab kolhoos kultuuride täisväärtuslikuks muutmiseks rakendama veel oma tööjõudu. Seega reaalne kahju seisneks siin tegelikult saamata jäävas saagis, millest tuleks maha arvata koristuskulud.

Sellise seisukohaga ei nõustu O. S. Joffe. Ta leiab, et sellisel teel kolhooslikule omandile tekitatud kahju kajastub mitte üksnes kolhoosi, vaid ka kolhoosnike huvides, sest kolhoosnikuil jäävad koristustöödel tegemata normipäevad ja ka tasu nende eest saamata.²² Kui aga tegelikult toimub kahjude heastamine, siis ei pea see väide paika. Kolhoosniku tulud ei väljendu mitte üksnes tehtud normipäevade arvus, vaid ka nende langevas produktide hulgas. Kuigi kolhoosnikutel kultuuride hävinemise korral jääb tegemata osa normipäevi, siis juhtumil, kui toimub hävinenud kultuuride väärtuses kahjude heastamine, ei jää normipäevade peale langevad tulud vähemaks, vaid saadud hüvitus langeb tegelikult tehtud normipäevadele.

Kuid kolhoosi kultuuride kahjustamine võib toimuda ka staadiumis, millal veel pole võimalik määrata saamata jääva saagi suurust (näiteks oraste hävinemine kevadel). Samuti võib ka kolhoosnike poolt töödistsipliini rikkumiste tagajärjel väheneda kolhoosi saak. Ei saa nõustuda seisukohaga, et sellistel kordadel kahjude heastamist ei tule rakendada ja kolhoosnik saab vaid vähem tasu. Nagu juba varem märgitud, ei asenda normipäevade mahaarvamine kahjude heastamist. Ka antud juhtumeil peab toimuma kolhoosi lauskahju heastamine. Näit. kolhoosnikule eraldatakse kevadel hooldamiseks suhkrupeedipõld. Töödistsipliini rikkumisega kolhoosnik aga ei hoolda põldu ja kolhoosil jääb saak saamata. Pole mingit alust vabastada sellist kolhoosnikut lauskahjude heastamisest.

Kolhoosi lauskahjukuks ei tule selliseil juhtumeil lugeda arvatavat saaki, sest kolhoosil on võimalik kultuuride hävinemist vältida. Kolhoosi lauskahjukuks tuleb aga lugeda külvatud seemnete väärtus ja

²¹ Vt. „Rahva Hääli” 19. jaanuarist 1955.

²² Vt. O. C. И о ф ф е, sealsamas, lk. 267.

külvitöödeks kulutatud tööjõu väärtus. Selles ulatuses peab ka töödistsipliini rikkunud kolhoosnik kahjud heastama.

Kahju tekitamise kordadel kolhoosi kultuuridele lauskahju ja saamata jäänud kasumi määramisel puudub ühtsus ka kohtupraktikas. Nii tunnistas rahvakohus Leningradi oblasti Osminski rajooni kolhoos „Krassina” hagnosis lauskahjuks: 1) külvatud rukkiseemne ja heinaseemne hinna; 2) arvatava keskmise rukki- ja ristikusaagi väärtuse ja 3) sellelt maa-alalt antavate kohustuslike riiklike müüginormide väärtuse turuhindades. Saamata jäänud kasumiks tunnistas kohus aga teise ja kolmanda aasta ristikusaagi.²³

Oigeks tuleb pidada O. S. Joffe seisukohta, et lauskahjule ei tule lisada riiklike müüginormide korras äraantavate produktide väärtust, sest kolhoos ei saa neid mitte lisaks saagile, vaid peab maksma kogutud saagist. Kuid O. S. Joffe ei vaidle vastu seemne väärtuse väljamõistmisele lisaks saagi väärtusele. Ka seda tuleb lugeda ebaõigeks, sest tegelikus elus ju kolhoos ei saa seemet lisaks saagile, vaid seeme on eelduseks saagi saamisel ja mahutub selle väärtusse.

Seega tuleb kolhooside kultuuride hävinemise korral tunnistada kolhoosi kahjuks vastavalt maa-alalt saamata jäänud saak, millest kuulub mahaarvamisele veel tegemata jäänud tööde väärtus. Kultuuride hävinemisel varases staadiumis või saagi vähenemise korral tuleb aga lauskahjuks lugeda seemne ja kulutatud tööjõu väärtus.

Kahju suurus tuleb kindlaks määrata mitte plaanilise saagi, vaid saagi alusel, mida kolhoos oleks saanud, kui hävinemist poleks toimunud. Planeeritud saagist võivad esineda kõrvalekaldumised: võidakse planeeritud saaki mitte saada ka siis, kui kahjutekitamist poleks esinenud ning teiselt poolt, planeeritud saaki võidakse ka ületada. Esimesel juhtumil me paneksime kolhoosnikule materiaalse vastutuse nende kahjude eest, mida kolhoos saab sõltumata kahjutekitaja süüst, teisel puhul me heastaksime aga kolhoosile vaid osa tegelikust kahjust.

Kahjude heastamisel rahalises väärtuses tuleb need ümber hinnata keskmistele turuhindadele. Sellise nõude kehtestab otseselt NSVL Ülemkohtu Pleenumi 5. mai 1950. a. määrus, kuid see vastab ka meie põllumajanduse praegustele arenemise perspektiividele, millal partei ja valitsuse määrustega on kolhoosidele loodud eriti soodsad tingimused oma produktsiooni realiseerimiseks kolhoosikaubanduse korras.

Kolhoosnikute materiaalse vastutuse ulatuse määramisel kuulub rakendamisele ka TsK § 411 nõue.

Sellele seisukohale vaidleb vastu ka O. A. Kitšatova, viidates seejuures NSVL Ülemkohtu Pleenumi 10. juuni 1943. a. seletusele selle kohta, et TsK § 411 nõuded ei kuulu rakendamisele, kui kahju kannatajaks on riiklik, kooperatiivne või ühiskondlik asutus, ette-

²³ Vt. O. C. И о ф ф е, sealsamas, lk. 265.

võte või organisatsioon.²⁴ Kuid 10. juuni 1943. a. NSVL Ülemkohtu Pleenumi poolt antud seletus käib kolhoosi kui kahjusaja, mitte aga kolhoosniku kui kahjutekitaja kohta. Oma 5. mai 1950. a. määruses Pleenum otseselt rõhutab, et kolhoosidele tekitatud kahjude määramisel tuleb kohtutel arvestada kahju tekitamise konkreetseid asjaolusid ja samuti kolhoosniku varalist seisundit.

Kuid ainuüksi kahju olemasolu tuvastamisega pole veel lahendatud kolhoosnike materiaalse vastutuse küsimus. Nagu juba varem märgitud, on nõutav veel kausaalseose olemasolu töödistsipliini rikkumise ja selle tagajärje vahel.

Kõrvale jättes kausaalseose probleemi teoreetilise analüüsi, märgime vaid, et meile kõige vastuvõetavamana tundub O. S. Joffe võimalikkuse ja tegelikkuse kategooriast lähtuv seisukoht kausaalseosest.²⁵

Seepärast tuleb kohtutel hoolikalt uurida tagajärge ennast ja kõiki asjaolusid, mis selle põhjustasid. Süülist käitumist tuleb kõrutada kõigi teiste esinenud asjaoludega ja hinnata tema osatähtsust tekkivate kahjulike tagajärgede seisukohalt.

Vaatleksime mõnd distsiplinirikkumise juhtumit ja kausaalseose esinemise võimalusi nende poolt põhjustatud tagajärgede vahel.

Nii esineb kahjude heastamiseks tegelik kausaalseos juhtumil, kui kolhoosi karjalauda öövalvuri tööle mitteilmumise tagajärjel hukkus kolhoosi lehm. Järelikult võib seega ka tööle mitteilmumise tagajärjel põhjustatud kahjude korral nõuda nende heastamist.

Kolhoosides esineb veel loomade hukkamise fakte mittevastava hooldamise tagajärjel. Ka siin tuleb arvestada selliseid asjaolusid, nagu küllaldase sööda olemasolu, karjalautade tingimused, loomade üldine seisund, haigused jne. Kui aga karjatalitajate lohakas suhtumine loomade hooldamisse põhjustas loomade hukkamise, siis peab sellele järgnema kahjude heastamine.

Ka muil juhtumel võib lohakas tööülesannete täitmine endaga kaasa tuua kahjude heastamise. Näit. kolhoosnik niidab hobuniidumasinaga ristikheina selliselt, et pool sellest jääb kasvama. Põhjused selleks võivad olla väga mitmesugused, nagu ebatasane maapind, niidumasin mittekorrasolek, mittevastavad hobused, lamandunud hein, ilmastik jne. Kuid sagedased on siin lihtsalt lohaka töötegemise juhtumid. Nii näiteks Lihula rajooni „Jõe” kolhoosis niitis kolhoosnik 1955. a. suvel päevas 3,5 ha looduslikku heinamaad selliselt, et umbes pool heina jäi kasvama. Põhjuse selgitamisel selgus, et kolhoosnik oli huvitatud vaid päevanormi täitmisest, sest antud tasustamissüsteemi puhul sõltus niidumasinale niitja töö tasus-

²⁴ Vt. О. А. Кичатова, Особенности материальной ответственности за ущерб, причиненный правонарушением, по действующему колхозному праву, Ученые записки ЛГУ Серия юрид. наук, 1955, № 187, lk. 138.

²⁵ Vt. О. С. Иоффе, Ответственность по советскому гражданскому праву, Изд. ЛГУ. 1955, lk. 228, eriti lk. 210 jj.

tamine ainult hektarite arvust, mitte aga saadud heina kogusest. Selliselt lohaka tööga põhjustatud kahjud peavad kahtlematult kuuluma heastamisele neid põhjustanud kolhoosnike poolt.

Töödistsipliini rikkumistega kolhoosidele tekitatud kahjude heastamise hagide läbivaatamisse peavad rahvakohtud suhtuma kogu tõsidusega. Rahvakohtud peavad taotlema sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamist, sest sel teel kaitstakse ka rahvakohtute poolt kolhoosnike isiklike huvide kooskõlastamist ühiskondlike huvidega.

МАТЕРИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КОЛХОЗНИКОВ ЗА УЩЕРБ, ПРИЧИНЕННЫЙ КОЛХОЗНОМУ ИМУЩЕСТВУ НАРУШЕНИЕМ ТРУДОВОЙ ДИСЦИПЛИНЫ

Канд. юрид. наук В. Кельдер

Кафедра гражданского права и процесса

Р е з ю м е

Наряду со всеми организационными средствами дальнейшего развития колхозного производства, повышения производительности труда колхозников и укрепления колхозной собственности, большое значение имеет отношение самих колхозников к своим трудовым обязательствам и уровень трудовой дисциплины в колхозах.

Укрепление трудовой дисциплины в колхозах должно происходить прежде всего путем повышения сознательности колхозников, путем повышения их материальной заинтересованности, и меры принуждения должны применяться лишь к наиболее несознательным и отсталым колхозникам.

Применение к колхознику взыскания в порядке ст. 17 устава сельскохозяйственной артели не освобождает колхозника от материальной ответственности за ущерб, причиненный колхозному имуществу

Взыскания, предусмотренные в ст. 17 устава колхоза, являются лишь мерами дисциплинарного взыскания и не являются формами возмещения ущерба.

Дисциплинарные взыскания, предусмотренные в специальных законодательных актах, исключают применение взысканий, предусмотренных в уставе колхоза. Но взыскания, предусмотренные в специальных актах, являются штрафными взысканиями, а не формами возмещения ущерба. Поэтому кроме применения штрафных санкций взыскивается и прямой ущерб, причиненный колхозному имуществу нарушением трудовой дисциплины.

Проблему возмещения ущерба, причиненного нарушением трудовой дисциплины, нельзя решать, исходя лишь из характера нарушений. Ее можно решить только на основе общих положений гражданского права о возмещении ущерба, т. е. на основе анализа противоправного действия, вины, ущерба и причинной связи.

Характер и объем ущерба, причиненного колхозному имуществу нарушением трудовой дисциплины, являются различными в зависимости от вида колхозной собственности.

Прямой ущерб от уничтожения или повреждения уже существующих объектов колхозной собственности устанавливается легко. Но прямым ущербом является и вред, причиняемый некоторым видам колхозных посевов. Это важно отметить потому, что действующим колхозным правом и практикой установлен принцип возмещения только прямого ущерба. В то же время специальные законодательные акты предусматривают возмещение ущерба, причиненного посевам. (Указ Президиума Верховного Совета СССР от 11 января 1955 г. «Об ответственности за погрывы посевов в колхозах и совхозах».)

Если причинен ущерб колхозным посевам в такой стадии, где еще невозможно установить урожая, прямым ущербом колхоза являются стоимость семян и затраченной рабочей силы.

Важным условием возмещения ущерба, причиненного колхозному имуществу нарушением трудовой дисциплины, является наличие причинной связи между нарушением трудовой дисциплины (противоправным действием) и наступающим результатом (ущербом).

Для установления материальной ответственности причинная связь должна быть действительной, т. е. нарушение трудовой дисциплины должно быть основной причиной наступления результата. Если нарушение трудовой дисциплины только способствовало причинению ущерба, то в таких случаях материальная ответственность не должна иметь место.

Народные суды при рассмотрении дел о взыскании ущерба, причиненного колхозному имуществу нарушением трудовой дисциплины, должны основательно изучать характер ущерба и условия его причинения. Иски подлежат удовлетворению только в тех случаях, когда установлено, что ущерб причинен виновным противоправным действием (нарушением трудовой дисциплины), и что нарушение трудовой дисциплины являлось основной причиной возникновения ущерба.